КЛАСИФІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ДО ВИОКРЕМЛЕННЯ ХАРАКТЕРНИХ РИС ПРАВОВОГО ЧАСУ

Маковій В.П., *завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін ОДУВС, к.ю.н., доцент*

Будь-яке соціальне, і не тільки, явище може бути більш прискіпливо досліджене при протиставленні відповідних його різновидів, поділених за певним критерієм. Дане твердження цілком узгоджується з підходом до класифікації правових категорій цивільного права, зокрема правового часу.

При цьому диференціація правового часу може бути безпосередньо встановлена у чинному законодавстві. Так, згідно положень ст. 251 ЦК України правовий час диференційований за правовою природою як строк і термін, за підставою виникнення як той, що виникає на підставі припису цивільного законодавства, правочину або рішення суду.

Класифікація правового часу також досить прискіпливо описана безпосередньо у юридичній практиці (судовій, договірній тощо), науковій та навчальній літературі. Дане питання дістало дослідження як в межах приватно-правової, так і публічно-правової складової національної правової системи сучасності. Зокрема, уніфікований характер має дослідження І.Г. Оборотова, що виокремлює підстави до класифікації строків у праві згідно загальнотеоретичних засад [1, с. 11-12]. А.В. Баб'як виклав власне бачення правової природи та навів відповідні ознаки адміністративно-процесуальних строків [2, с. 7]. С.О. Заїка простежив класифікацію строків у кримінальному процесі в проекції європейського вектору розвитку нашої держави [3 , с. 11-12]. В.В. Луць, Т.М. Вахонєва та інші здійснили кропітке дослідження правового часу в межах цивільного права [4, с. 27-34; 5, с. 11-12].

У всіх роботах для вирізнення характерних рис правового часу були використані спільні та індивідуальні у розумінні автора критерії. При цьому досить поширеним є використання двох понять як вододілів подібних правових явищ: підстави та критерію поділу. Звернувшись до тлумачного словника маємо, що підставою є обставина, на якій ґрунтується відповідне явище, а критерієм – підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось [6, с. 966, 588]. Тому, вочевидь використання саме критерію як відповідного поняття, що слугує базисом для оцінки, визначення або класифікації різновидів правового часу є більш доцільним.

І.Г. Оборотов пропонує диференціювати правовий час за сферою використання на матеріально-правовий, процесуально-правовий та процедурний, за джерелами становлення – встановлений нормативно-правовим актом, адміністративним актом, угодою сторін і рішенням суду; за ступенем самостійності учасників правовідносин у встановленні строків – імперативні і диспозитивні; залежно від розподілу прав і обов'язків – загальні і окремі. Разом з тим, ним пропонується поділяти матеріально-правовий час за призначенням на час виникнення прав та обов'язків, час здійснення прав, час виконання обов'язків, час захисту прав. Водночас, за критерії диференціації процесуально-правових строків сприймається носій відповідних процесуальних прав та обов'язків, спосіб визначення часу, призначення відповідної темпоральної величини.

А.В. Баб'як у свою чергу в межах адміністративно-процесуальних строків вирізняє такі критерії їх диференціації: вид процесуальної дії; спосіб визначення тривалості часу; безпосередньо їх тривалість; окремий елемент адміністративного процесу; суб'єкт їх встановлення; суб'єкт процесуальних правовідносин; категорія справи; характер настання; адміністративно-правовий режим, який регламентується правовим часом.

С.О. Заїка кримінально-процесуальні строки поділяє залежно від: суб'єкта їх встановлення; приналежності до конкретної стадії провадження; способу виконання завдань кримінального судочинства; функціонального призначення; того, кому адресовані строки; цілей, для яких вони встановлені; характеру їх дії; правових наслідків їх перебігу для кримінального процесу; визначеності юридичного значення; загальнотеоретичних юридичних наслідків.

Досить слушним з приводу цивільно-правового часу є вислів В.В. Луця, який звернув увагу на врахування при його класифікації за будь-якою ознакою юридичної природи відповідної темпоральної величини та визначення її місця серед інших інститутів цивільного права [4, с. 27]. За його диференціацією строків пропонуються такі критерії: за джерелами встановлення; характером та способами їх визначення в законі, адміністративному акті, договорі, рішенні компетентного органу; юридичним призначенням; правовими наслідками тощо. При цьому ним виокремлено специфічні саме для цивільного права критерії, як-то цілі, для яких вони встановлені, характер їх дії, правові наслідки закінчення перебігу, підстава встановлення, ступінь самостійності учасників правовідносин, розподіл прав та обов'язків учасників за окремими періодами часу тощо.

Т.М. Вахонєва вирізняє такі критерії поділу правового часу як: спосіб позначення та обчислення, підстава встановлення, характер визначення, призначення, правовий наслідок тощо. Водночас, серед наведених критеріїв найбільш значущими для цивільно-правових строків вважаються: ціль, для якої правовий час встановлений, характер його дії, правовий наслідок, який наступає у випадку спливу строку, призначення та функція відповідного різновиду правового часу.

З наведених міркувань правників-дослідників темпоральних величин в межах публічного та приватного права необхідно зробити наступні висновки. Дійсно, класифікація правового часу надає можливість виокремити конкретну темпоральну величину з огляду на її правове значення, функціональне призначення, місце серед правових категорій, покликаних врегулювати відповідне суспільне відношення. Водночас, необхідно звернути увагу на притаманні загалом всім видам темпоральних величин критерії поділу: джерело встановлення, ступінь самостійності учасників правовідносин у встановленні строків, урахування розподілу змісту правовідносин (прав та обов'язків учасників), правові наслідки спливу (перебігу, настання), характер та спосіб визначення, юридичне призначення.

Разом з тим, мабуть найбільш значимим для правового часу є його розмежування за сферою використання на приватно-правовий та публічно-правовий, кожен з яких наділений власними рисами. В границях першого різновиду пройшов становлення цивільно-правовий час, характерною рисою якого є диспозитивність правил встановлення, перебігу, зміни та припинення, у зв'язку з чим надання пріоритету вільному волевиявленню учасників цивільних правовідносин й щодо цього правового інституту. Даній темпоральній величині притаманною є значно поширена диференціація, серед критеріїв якої, вочевидь, визначальною є місце у елементі змісту цивільних правовідносин: здійснення суб'єктивного цивільного права, виконання суб'єктивного цивільного обов'язку та захисту порушеного (невизнаного, оспореного) суб'єктивного цивільного права. При цьому універсальним є розуміння цивільно-правового часу як темпорального обмеження суб'єктивного цивільного права від моменту виникнення до припинення. У зв'язку з цим доцільно виділити наступний критерій його диференціації як місце обмежувальної темпоральної величини у динаміці розвитку суб'єктивного цивільного права та відповідного суб'єктивного цивільного обов'язку.

Вищевикладені міркування надають можливість виокремити загальні характерні риси правового часу, а також специфіку спеціальних та кваліфікуючих ознак, притаманних відповідним цивільно-правовим категоріям, що створює передумови для подальших наукових розвідок цьому напряму правової науки.

Література:

1. Оборотов І.Г. Темпоральні характеристики права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 "теорія та історія держави та права; історія політичних і правових учень". / І.Г. Оборотов – Одеса, 2008. – 19 с.

2. Баб'як А.В. Адміністративно-процесуальні строки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 "теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право". / А.В. Баб'як – К, 2005. – 19 с.

3. Заїка С.О. Строки в кримінальному процесі України в контексті європейських стандартів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза". / С.О. Заіка – К, 2006. – 22 с.

4. Луць В.В. Строки і терміни у цивільному праві: монографія / В.В. Луць – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 320 с.

5. Вахонєва Т.М. Строки (терміни) у цивільному праві: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 "цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право". / Т.М. Вахонєва – Київ, 2005. – 20 с.